

A költészet szeretetére nevelés eredményessége (egy felmérés tapasztalatai)

„A költészet aranykapuja mindenki előtt nyitva áll. Csodálatos birodalomba lép rajta át, aki verset vesz a kezébe. Szerteágazó utak vezetnek itt megbitt és különös szépségek között. Sokan csak néhány lépésnyire merészkednek, pedig érdemes továbbhaladnunk, mert e táj csodáinak nem érünk soha végére. Messzebb jut, többet lát, több gyönyörűsége telik a kalandozásokban annak, akit útja elején értő, jó kalauz fog kézen.” Beney Zsuzsa

Beney Zsuzsa gondolatai nyomán az alsó tagozatos gyermekek között töltött 25 évem alatt többször megfogalmazódott bennem a kérdés: hogyan alakítsuk a gyermekkorban formálódó versízlést, hogyan segítsük hozzá a gyermeket a vers nyújtotta katarzis átéléséhez. Hogyan lehet a tanító, „jó kalauz” a versek megszerettetésének útján?

Már az óvodában el kell kezdeni a műelemzés megalapozását. A ritmust mint a műelemzés egyik alapfeltételét, illetve mint a fiziológiai alapokból táplálkozó gyermeki öröm egyik forrását, az összes óvodai foglalkozáson fejleszteni kell. Népdalok, mondókák, versek ritmusának tapsoltatása „fülnyitogató”. A hallási érzékelést erősíti a ritmusnak mozgásba való átvitele is.

„A tapasztalatok szerint 8 éves kortól válik mohóvá az irodalmi érdeklődés, fokozódik katarzis átélésére való fogékonyság, s az olvasottak egyszerre hatnak a gyermek érzelmére, értelmére, akaratára.” – írja Hegedűs Ferencné: A műelemzés megalapozásáról szóló cikkében.

Az idézet több kérdést is felvetett bennem. Többek között ezekre a kérdésekre kerestem választ, és a tapasztalataimat kívántam megerősíteni, amikor összeállítottam a 69 negyedikes tanuló által megoldott feladatlap kérdéseit.

A feladatlapon az alábbi területekre kiterjedő 12 feladat szerepel:

- felismerés, felidézés (cím, költő), kiegészítés,
- költői képek kibontása, értelmezése,
- a képszerű látásmód vizsgálata,
- formai jegyek felismerése,
- versek hangulatának felismerése,
- költői rangsor, kedvenc versek,
- versolvasás, versírás.

A feladatokra adott válaszokat mérhető és nem mérhetőekre lehet osztani.

Hasonló vizsgálatokról olvastam Kiss Andrea: A költészet szeretetére nevelés eredményessége című cikkében.

Terjedelmi okokból néhány feladatot választottam ki bemutatásra a mérhető és nem mérhető feladatok közül.

4. FELADAT

a) Magyarázd meg Petőfi alábbi sorait!

S én csüggtem ajkán szótlantul,
Mint gyümölcs a fán.

b) Miért írta Petőfi a Nemzeti dalban, hogy „láncot hordunk”?

c) Mire gondolt Vörösmarty, mikor ezt írta a Szózatban: „bölcöd az, s majdan sírod is”?
Az a) jellegű részfeladat összeteljesítménye

A 4. feladat célja megmutatni, milyen szinten képesek a 4. osztályos tanulók feltárni az ismert versek költői képeit, a szó szerinti jelentéseken túl.

A Füstbement terv című versben a költő hasonlattal erősíti meg a jelenet záró mozzanatát, ahol a hasonló a fa és a gyümölcs, a hasonlított az anya és a gyermek. A hasonlított az anya és a gyermek. A hasonlat alapja az összetartozás.

Sajnos ezt a hasonlatot nem járták körül a gyerekek. Egy kisgyerek fogalmazott így: „Sokáig ölelgettem, mindig mentem utána, nem tudtam elszakadni tőle.”

De nem jelenik meg a szárával erősen termő növényhez kapaszkodó gyümölcs képe.

A gyerekek magyarázatait három kategóriába soroltam.

Az 1. kategória a „jó”. Ebbe kerültek azok a válaszok, amelyek tartalmazzák az érzelmek diktálta cselekedet összehasonlítását az előzményekkel:

„Nem tudtam semmit se mondani.”

„Nem találtunk szavakat, csak átöleltük egymást, nagyon boldogok voltunk.”

Az e kategóriába sorolt válaszok között volt egy-két kiemelkedő, amelyben a vers mondanivalóját szűrte le okosan a kisgyerek: „Nagyon örültek egymásnak.”

„Petőfi nagyon szerette a mamáját. A szeretet bizonyításához nem volt szükség szavakra.”

Jó választ adott a tanulók 17%-a.

A magyarázatok 22%-át „elfogadhatónak” minősítettem, mert megjelent a rég látott anyával való találkozás pillanata, az ölelés, a puszilgatás, a csókolgatás, vagy a „csüggtem ajkán” kifejezés hasonló jelentésével értelmezte a gyerek az idézetet: Például: „Nagyon örültem, hogy újra láthattam anyámat.”

„Megcsókoltam, átöleltem.”

Elfogadhatatlan választ adott a tanulók 23%-a. Például: „Én felnéztem rá, s amit mondott, megtettem.”

„Mikor megszületett, akkor a karjában volt.”

A 69 tanulóból 26, azaz 38% hozzá sem kezdett a költői kép kibontásához.

5. FELADAT

Milyennek képzeled:

- a tündért
- izzik a galagonya
- szürke haja lebben az égen
- rózsafelhők úsztak át az égen?

a) Írd le szavakkal!

A tündér szavakkal történő bemutatásának eredményei

A gyerekek képszerű látásmódját vizsgálja az 5. feladat. Nagy örömmel olvastam az 50 tanuló (73%) gondolatait a tündérről, akit a mesékből, versekből, konkrétan Weöres Sándor: A tündér című verséből ismerhettek meg. A vers hőse egy tündérgyerek, egy mesebeli lény: Bóbita, akinek mindennapos játéka a varázslás.

A gyerekek többsége (36%) fiatal, szép, magas, sudár termetű lánynak képzele a tündért, aki teljesíti a kívánságokat, csodát tesz, és aki a varázspálcájával varázsolni is tud.

b) Rajzold le!

A tündérről készült rajzok összereedménye

I. ÁBRA

Amint a rajzok mutatják, akad, aki kicsi lánykának képzele, akkorának, mint egy pillangó, vagy olyan lénynek, aki időnként leányformát ölt. A többség szerint gyönyörű, szőke, hosszú haja van. Van olyan gyerek is, akinek a képzeletében olyan tündér él, akinek aranyhaja és kék szeme van.

Néhány gyerek szürke színű tündért rajzolt. Többek szerint a tündér arca és szája is piros, a szeme kék. Olyan rajzot is láttam, melyen a ruhát csillagok díszítik vagy aranszálakból varrták. Néhány gyerek olyan tündért képzelel el, akinek két szép piros, kék vagy virágokkal teli hosszú szárnya van, amivel tud repülni.

2. ÁBRA

Ők – véleményem szerint – angyalt rajzoltak, aki szintén képzeletbeli lény, jóságos és halhatatlan.

A fent elmondottak alapján öltöztetik fel a jó tündért. Néhány tanuló szerint létezik rossz tündér is, akinek mindene fekete: a haja, a szeme, a ruhája. A jó tündért a következő belső tulajdonságokkal ruházták fel: ügyes, kedves, jószívű, jóságos, békés természetű, védelmező, adakozó, szeretetreméltó, melegszívű, okos, vidám, segítőkész, jólelkű.

Néhány rossz válasz: „Egy szárnyas, glóriás lánynak képzelem, akinek a ruháján van egy vöröskereszt.”

„Ha egyszer pusztítják az állatokat, a tündér segít nekik.”

Az alábbi rajzokat nézve ilyen kérdések vetődnek fel bennem:

- Félreértelmezett tündérek?
- A tanulók téves képzelei a tündérről?

14 tanulónak (20%) nem volt elképzelése, öté (7%) pedig rossz. Viszonylag elfogadható rajzot készített a gyerekek 77%-a. Nem készített rajzot 10%, rossz a rajza 13%-nak.

A 10., 11. és a 12. feladat összefügg egymással.

10. FELADAT

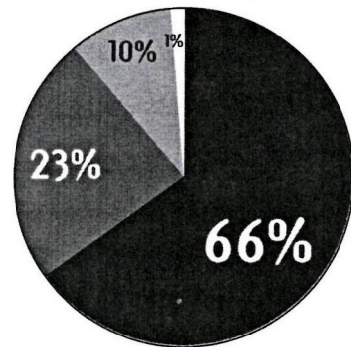
Szoktál-e kötelező verseken kívül más költeményeket is olvasni?

Húzd alá a választ!

gyakran *ritkán* *nem*

A 10. feladat a versolvasás gyakoriságára kérdez. a tanulók 66%-a a kötelezően olvasandó verseken kívül ritkán, 10% egyáltalán nem olvas verseskötetet. Ezek az eredmények olvashatók le a 3. ábráról.

- ritkán olvas ■ gyakran olvas
- nem olvas □ nincs válasz

3. ÁBRA

11. FELADAT

a) Szoktál-e verset írni?

igen *nem*

b) Ha igen, miért? Húzd alá a megfelelő választ!

- Jó időtöltés.
- Szeretnék költő lenni.
- Szeretem a verseket, ezért próbálkozom én is az írásukkal.

A 11. feladattal az volt a célom, hogy felmérjem, hányan próbálkoztak már versírással. Mind a 69 tanuló válaszolt a kérdésre. 29-en (42%) igennel válaszoltak. Ők szeretik a verseket, ezért próbálkoznak maguk is e műfajjal. Tizenhárman jó időtöltésnek tartják a versírást, ketten pedig költők szeretnének lenni. 2 tanuló nem indokolta a választását.

Érdeemesnek tartottam összehasonlítani a 10. és 11. feladat megoldásait. Ezt mutatja a következő táblázat:

szokott verset írni	29	nem szokott verset írni	40
---------------------	----	-------------------------	----

közülük a kötelező verseken kívül más költeményt is szokott olvasni	<i>gyakran:</i> 9 <i>ritkán:</i> 17 <i>nem válaszolt:</i> 0	közülük a kötelező verseken kívül más költeményt is szokott olvasni	<i>gyakran:</i> 7 <i>ritkán:</i> 28 <i>nem válaszolt:</i> 5
---	---	---	---

A 12. feladatban megadott rímekre kellett verset írni.

12. FELADAT

Próbáld te is megadott rímekre verset írni!

ember – volna jó – tenger – hajó – ember – volna jó

A rímadó: József Attila. Az ötletet Lukácsy András: Kiment a ház az ablakon... c. könyvéből vettem.

Örültem, hogy 44-en (64%) megpróbálkoztak a versírással. A válaszokat összehasonlítottam a 11. feladat válaszaival. 25 olyan tanuló próbálkozott a versírással, aki a 11. feladatban azt állította, hogy nem szokott verset írni. 10 gyerek nem is próbált verset írni, pedig az előző feladatban igennel válaszolt a kérdésre.

19 kisgyerek volt, aki a 11. feladatban igenlő választ adott, és a versírással is próbálkozott. Nem írt verset, és a 11. feladatban is nemmel válaszolt 15 tanuló. Kettőt szeretnék idézni a kissé természetesen iskolás gyermekversből.

Az egyik így szól:

Te ember!

Tudod, mi volna jó?

Egy tenger!

S a tengeren egy hajó!

Az volna jó!

A vers írója a 11. feladat b) kérdésére ezt a választ húzta alá: Szeretnék költő lenni.

És a másik:

Hé, ember!

A tengeren volna jó!

Igen, a tenger!

De kéne egy hajó!

Hé, te ember!

Az volna jó!

A vers írója így indokolt a 11. feladatban: Mert jó időtöltés.

Szeretem a verseket, ezért próbálkozom én is az írásukkal.

A két vers szemléletében és gondolatmenetében nemcsak egymásra hasonlít, de egy harmadikra is. Éppen arra, amelyből a rímeket vettük kölcsön, anélkül természetesen, hogy a költeményt vagy a szerzőt megjelöltük volna.

S az sem valószínű, hogy József Attila e kései töredékét a gyerekek bárhol is ismerték volna. Az eredeti sorok pedig így hangzanak:

Mikor verset ír az ember

mindig más volna jó,

a szárazföld helyett a tenger,

kocsi helyett hajó.

Amikor verset ír az ember,

nem írni volna jó.

Úgy gondolom, semmi egyéb nem történhetett itt, mint hogy a jellegzetes rímzavak ugyanazt a gondolatsort, képet, „életérzést” hívták elő a mai gyerekekből, mint négy évtizeddel ezelőtt a költőből. Ez a feladat tehát minta arra, hogy a költők példája hogyan avatja verselőkke a gyerekeket.

A kapott eredményeim nem abszolút pontosak, nem is örök érvényűek, mert a pedagógiai folyamatok az átmenti állapotok szokatlan soraként értelmezhetőek. Nem általánosíthatók, csak az általam vizsgált közegre érvényesek.

Az eredmények kiértékelése után az alábbi tanácsokat fogalmaztam meg. Tanításunk során jobban fel kell készülnünk az órákra. „Az irodalom nem ismertcentrumú, hanem recepciós, kreatív természetű tárgy. A megértés művészi formákon keresztül valósul meg. A tanítás egészét jellemezze az élményszerűség! Tőlünk függ, hogy a gyermek – a jövő olvasója – rekonstruálni tudja-e azt a világot, amit az író, költő versben teremtett. Mégpedig egy olyan szinten, ahogy ez a világ a gyermeki befogadóban is újratermelődhet. Ahhoz, hogy a kommunikáció a mű és a gyerek között létrejöjjön, kulcsot kell találni a vershez. Mű- és gyermekismeret egyszerre kell hozzá.”

Nagy „fegyver van” a kezünkben. A mi lírai érzékenységünk meghatározóan befolyásolja tanítványainkat abban, miként fordulnak majd a költészethez, megtalálják-e saját életük motívumait, eseményeit az olvasott művekben, esztétikai nevelésünk során sikerül-e átélnünk a vers hangulatát, s a vers nyújtotta élményeket. Ezáltal is előtérbe kerülhetnek a nemes életértékek a tanulók életében.

Tőlünk is függ, hogy a vers olvasása a költészettel való találkozás ideje életük legbensőségesebb pillanatai közé fog-e tartozni, a versekben az emberi lélek egy-egy rejtett üzenete megérinti-e őket. Az alsó tagozaton – a legtöbb esetben – nem kell komplex műelemzésre törekednünk. A gyereket engedjük rácsodálkozni arra, hogyan alkot egységet a versben a tartalom és a forma.

Értelmezzük a költő képek többletjelentését, a nyelvi eszközök és a jelentés összefüggését és a műfaji jellemzők szerepét.

Adjunk lehetőséget arra, hogy a gyerek szabadon asszociálhasson: saját hangulatait, képeit, élményeit az olvasott vershez hozzáköthesse. Buzdítsuk is erre tanítványainkat! Törekedjünk arra, hogy a tanításunkban több alkalommal kerüljenek előtérbe a versek, például beszédművelő-, nyelvtani- és helyesírási feladatokban.

A fogalmazás tanítása során témaként jelölhetjük meg egy-egy vers gondolatát, élethelyzetét, érzéseit. Nagyon fontos, hogy sok lehetőséget adjunk a gyerekeknek a versmondásra, a versekkel való önkéntes foglalkozásra, hogy a költészet megmaradhasson nekik örömforrásként.

Értessük meg a gyerekekkel, hogy „a verselemzés voltaképpen nem más, mint benyitni egy szobába és elújságotni az ott levőknek: „Láttam valami érdekeset! Hogy mit láttam?”